

*Marta Pachocka**

Francuski system edukacji w perspektywie międzynarodowej na przykładzie szkolnictwa wyższego

W XXI w. system edukacji staje się przedmiotem oceny nie tylko na poziomie krajowym lub regionalnym, ale i międzynarodowym. W związku z postępującą globalizacją we wszystkich dziedzinach życia, również w obszarze szkolnictwa, badań i rozwoju, wzrastają zależności między państwami na całym świecie. Procesy te nie omijają Francji, która już od połowy XX w., jako państwo rosnącej imigracji, przyjmuje coraz więcej cudzoziemców i włącza ich w swój system edukacji. Ponadto czynnie angażuje się w integrację europejską, co jeszcze bardziej stymuluje przepływ ludności między państwami członkowskimi Unii Europejskiej i zwiększa konieczność absorpcji przez oświatę kolejnych pokoleń dzieci i młodzieży, często niefrancuskojęzycznych. W końcu dąży do promocji swojej kultury i języka, a jednym z najskuteczniejszych instrumentów wykorzystywanych w tym celu jest kształcenie obcokrajowców, szczególnie na etapie szkolnictwa wyższego, którzy następnie wracają do krajów pochodzenia i stają się potencjalnymi ambasadorami francuskich wartości. Do tego dochodzi kwestia programów wymiany międzynarodowej młodzieży szkolnej, studentów (szczególnie program Erasmus), nauczycieli szkolnictwa I i II stopnia oraz kadry akademickiej i pracowników naukowo-badawczych.

W integrującym się regionalnie i globalnie świecie konkurencyjność i atrakcyjność w wymiarze międzynarodowym stają się bardzo ważnymi kategoriami dla każdego państwa, które chce się wyróżniać

* Dr **Marta Pachocka** – związana z Katedrą Administracji Publicznej KES SGH, członek Polskiego Stowarzyszenia Badań Wspólnoty Europejskiej PECSA.

w systemie stosunków międzynarodowych. Państwa konkurują ze sobą na płaszczyźnie politycznej i gospodarczej, ale także w zakresie edukacji, badań i rozwoju, tym bardziej że elementy te są silnie związane z postępowaniem gospodarczym. To wszystko powoduje, że coraz większego znaczenia nabierają różne porównania i rankingi międzynarodowe dotyczące szkolnictwa.

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym opracowaniu jest wycinek formalnego procesu kształcenia we Francji w ramach obowiązującego systemu edukacji, który obejmuje francuskich obywateli, cudzoziemców rezydujących we Francji i osoby tymczasowo uczące się w tym kraju (np. studentów zagranicznych). Wysiłek badawczy koncentruje się na analizie i ocenie wybranych aspektów związanych z umiędzynarodowieniem francuskiego systemu szkolnictwa wyższego, a także jego atrakcyjnością i konkurencyjnością w skali globalnej. Wiodącą metodą badawczą jest analiza dokumentów urzędowych, w tym danych statystycznych, udostępnianych przez instytucje administracji publicznej na szczeblu krajowym (np. przez francuskie ministerstwa, Senat, Agencję Campus France) i unijnym (np. Komisję Europejską, Eurostat). Ponadto wykorzystano dane publikowane w ramach światowych rankingów dotyczących szkolnictwa wyższego (np. Rankingu Szanghajskiego) oraz przez organizacje międzynarodowe (UNESCO), a także przedstawiono wyniki prac ośrodka badań opinii publicznej TNS Sofres. Prowadzony wywód został wzbogacony informacjami z prasy codziennej i portali informacyjnych oraz odesłaniami do literatury przedmiotu.

Międzynarodowa mobilność studentów a atrakcyjność francuskiego systemu szkolnictwa wyższego

Francja jest państwem, w którym na różnych poziomach systemu edukacji kształcą się stosunkowo wielu obcokrajowców. Liczba studentów zagranicznych we Francji metropolitarnej i w departamentach zamorskich znacznie wzrosła od końca lat 90. XX w. W roku akademickim 2011/2012 udział studentów obcego pochodzenia w ogólnej liczbie studentów kształtował się na poziomie 12,3%, podczas gdy na początku lat 90. wynosił 9,4%. Odpowiada to wzrostowi w liczbach absolutnych z około 164,1 tys. studentów zagranicznych w roku

1990/1991 do ponad 288,5 tys. w roku 2011/2012. Od 2004 r. liczba studentów obcego pochodzenia prawie podwoiła się w przypadku kształcenia inżynierów oraz w wyższych szkołach handlowych, zarządzania, sprzedaży i rachunkowości. Ponadto wzrosła o około 5% na uczelniach kształcących w typowych kierunkach uniwersyteckich i naukach o zdrowiu, powyżej 8% w uniwersyteckich instytutach technicznych (IUT) oraz o prawie 10% w klasach przygotowawczych do *grandes écoles* (CPGE). Spadek liczby studentów obcokrajowców o prawie jedną trzecią odnotowano natomiast w przypadku wyższych kursów technicznych (STS). W ostatnim analizowanym okresie (2011/2012) największy odsetek studentów zagranicznych (23,3%) kształcił się w państwowych instytutach politechnicznych (INP) i na uniwersytetach technologicznych. Duże zainteresowanie kierunkami technicznymi było widoczne również w przypadku innych oferowanych form kształcenia inżynierskiego. Zagraniczni studenci wybierali często wyższe szkoły artystyczne i kulturalne, do których zaliczono m.in. szkoły architektoniczne, dziennikarskie i komunikacji (18,6%). W szkołach handlowych i pokrewnych kształciło się w roku 2011/2012 ponad 14% obcokrajowców. W przypadku szkół paramedycznych i społecznych, nieuniwersyteckich programów kształcenia w dziedzinie księgowości oraz IUT, STS i CPGE udział obcokrajowców był niewielki, przyjmował wartości między 0,6% a 6,4%.¹

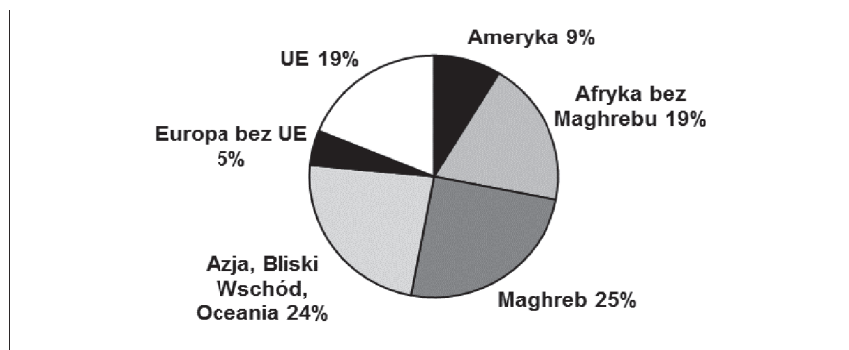
W roku akademickim 2011/2012 studenci obcych narodowości to 15,2% (około 212,6 tys. osób) ogólnej liczby kształcących się na francuskich uniwersytetach. Ich odsetek jest coraz większy w przypadku kolejnych stopni studiów wyższych – obcokrajowcy stanowili 11,3% studentów studiów licencjackich, 18,6% studiów magisterskich i 41,3% studiów doktoranckich. Należy podkreślić, że nie wszyscy studenci zagraniczni mają maturę, dotyczy to 70% studentów studiów I stopnia, 85% – II stopnia i 89,9% – III stopnia. To osoby, które nie przeszły klasycznej drogi kształcenia we francuskim systemie szkolnictwa, lecz uczęszczały do placówek edukacji w kraju pochodzenia i ukończyły je w taki sposób, który został uznany za równorzędny

¹ MEN-MESR, *Repères et références statistiques sur les enseignements, la formation et la recherche – édition 2012*, DEPP, septembre 2012, s. 196–197, http://cache.media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2012/06/4/DEPP-RERS-2012_224064.pdf (dostęp 10.05.2013).

z maturą. To pozwala im na kontynuowanie edukacji na uczelniach wyższych we Francji.²

Na początku roku akademickiego 2011/2012 we francuskim systemie szkolnictwa wyższego (z wyłączeniem jednostek podlegających ministerstwu odpowiedzialnym za rolnictwo, zdrowie i politykę społeczną) przeważali studenci zagraniczni pochodzący z Afryki (44%) (rysunek 1). Uogólniając, studenci z Maghrebu stanowili 25% ogólnej liczby obcokrajowców, a Europejczycy 24%, w tym 19% – przybyli z państw UE. Również 24% studentów pochodziło z Azji, Bliskiego Wschodu i Oceanii, a tylko 9% z obu Ameryk. Połowę studentów zagranicznych stanowią osoby następujących dziesięciu narodowości: marokańskiej, chińskiej, algierskiej, tunezyjskiej, senegalskiej, niemieckiej, włoskiej, kameruńskiej, wietnamskiej i hiszpańskiej. Studenci z Maroka byli najliczniejszą grupą wśród obcokrajowców we

Rysunek 1. Obcokrajowcy w systemie szkolnictwa wyższego we Francji według regionu pochodzenia w roku akademickim 2011/2012

Dane: Francja metropolitarna + departamenty zamorskie, placówki publiczne i prywatne. Odsetki przedstawione w tabeli sumują się do 101%, ponieważ są wyrażone w liczbach całkowitych. Bardziej szczegółowy zapis w ułamkach, uwzględniający części dziesiętne, pozwala uzyskać ogółem wartość 100%.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: MEN-MESR, *Repères et références statistiques sur les enseignements, la formation et la recherche – édition 2012*, DEPP, septembre 2012, s. 199, http://cache.media.enseignementsup-Recherche.gouv.fr/file/2012/06/4/DEPP-RERS-2012_224064.pdf (dostęp 10.05.2013).

² Ibidem.

francuskim systemie szkolnictwa wyższego w 2011 r. (32 482 osób). Ich liczba wzrosła o 1,4% w stosunku do notowanej w roku poprzednim. Liczba chińskiej młodzieży również się zwiększyła – o 2%, podczas gdy w 2010 r. ustabilizowała się po długim okresie znacznego wzrostu (7,2% między 2008 a 2009 r.). Chińczycy są drugą dominującą liczbowo grupą studentów zagranicznych w Heksagonie (29 696), wyprzedzając Algierczyków (23 735), których liczba zwiększyła się o 4% Natomiast wśród pozostałych narodowości najsilniej reprezentowanych we Francji w roku akademickim 2011/2012 obniżyła się, w stosunku do notowanej w okresie poprzednim, liczba Senegalczyków (-2,9%), Tunezyjczyków (-4,9%), Libańczyków (-5,2%) i Wietnamczyków (-8,2%). Zwiększyła się natomiast w roku 2011/2012 grupa Rosjan (+3,7%), która wyprzedziła Libańczyków (odpowiednio 11. i 12. pozycja). Stosunkowo silny wzrost odnotowano w przypadku Brazylijczyków (+4 %), Rumunów (+4,5%) i Włochów (+7,3%).³

W 2011 r. Marokańczycy wybierali rzadziej (56%) uniwersytety (z wyłączeniem IUT i szkół inżynierskich) niż pozostali studenci zagraniczni, ale częściej kształcili się w ramach nieuniwersyteckich programów kształcenia inżynierów (10% wobec 4% dla ogólnej liczby studentów zagranicznych), w klasach przygotowawczych do *grandes écoles* (4% wobec 1%) i w rozważanych oddzielnie instytutach technicznych na uniwersytetach (5% wobec 2%). Studenci chińscy również rzadziej niż ogół studentów zagranicznych uczęszczali na uniwersytety (61%), jednak częściej uczyli się w nieuniwersyteckich szkołach inżynierskich (7%) oraz w szkołach handlowych, zarządzania i księgowości (10% wobec 6% z ogólnej liczby studentów zagranicznych). Natomiast większość Algierczyków (86%) studiowała na uniwersytetach (bez IUT i szkół inżynierskich).⁴

Na mocy ustawy z 27 lipca 2010 r. we Francji została powołana do życia Agencja Campus France, która jako nowy podmiot administracji publicznej ma promować francuskie szkolnictwo wyższe zagranicą i przyjmować zagranicznych studentów, badaczy, ekspertów oraz zapraszanych gości.⁵ Instytucja ta przygotowuje i udostępnia opraco-

³ Ibidem, s. 198–199.

⁴ Ibidem.

⁵ Agence Campus France, <http://www.campusfrance.org/fr/page/lagence-campus-france> (dostęp 11.05.2013).

wania i dane statystyczne na temat mobilności międzynarodowej studentów i badaczy. W 2011 r. opublikowała raport prezentujący najważniejsze dane liczbowe dotyczące międzynarodowych przepływów studentów.⁶ Podano w nim, że z analizy łącznych przepływów studentów w skali świata wynika, iż ich całkowita liczba w 2009 r. wyniosła 3 324 871. Oznacza to wzrost o 31,3% od 2005 r. Studenci, o których mowa, pochodzą przede wszystkim z Azji, następnie z Europy i Afryki. Zagranicą studiuje najwięcej Chińczyków, Hindusów, obywateli Korei Południowej, Niemców i Malezyjczyków. Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Australia, Francja i Niemcy przyjmują – w tej właśnie kolejności – najwięcej studentów z zagranicy. Francja, która od 2006 r. zajmowała 3. miejsce w rankingu, w 2009 r. spadła o jedną pozycję. Ogólnie rzecz ujmując, w wymienionych pierwszych pięciu państwach przyjmujących, prawie tyle samo studentów kształci się na poziomie studiów licencjackich, co na studiach magisterskich i doktoranckich. Podczas gdy w 2009 r. Chińczycy byli najliczniej reprezentowaną narodowością wśród studentów zagranicznych w USA, Wielkiej Brytanii i Australii, to w Heksagonie ustępowali miejsca Marokańczykom. Francja jest ponadto drugim państwem zarazem przyjmującym i wysyłającym studentów w ramach programu Erasmus.⁷

Jak podaje Campus France, w roku akademickim 2010/2011 Francja przyjęła 284 659 studentów zagranicznych, którzy stanowili 12% ogółu studentów i 41% całkowitej liczby doktorantów w tym państwie. Mobilność studentów przyjeżdżających (z wyłączeniem Erasmusa) jest pięć razy większa niż mobilność Francuzów, co potwierdzają dane: 249 142 obcokrajowców wobec 51 154 studentów francuskich zagranicą (tabela 1.). Natomiast w przypadku przepływów studentów w ramach wymiany Erasmus różnica jest zdecydowanie mniejsza: więcej Francuzów wyjeżdża niż obcokrajowców przyjeżdża do Heksagonu (23 560 wobec 20 955 osób). W latach 2005–2009 ogólna liczba wyjeżdżających studentów francuskich (według statystyk UNESCO

⁶ Campus France, *Les étudiants internationaux: chiffres clés Campus France 2011* nr 6, octobre 2011, http://ressources.campusfrance.org/publi_institu/etude_prospect/chiffres_cles/fr/brochure_campusfrance_chiffres_cles_n6_2011.pdf (dostęp 11.05.2013).

⁷ Ibidem, s. 2.

i Komisji Europejskiej na temat programu Erasmus)⁸ rosła szybciej (+7,7%) niż liczba studentów przyjeżdżających do Francji (+5,1%). Warto zauważyć, że odsetek Francuzów wyjeżdżających zagranicę w ramach programu Erasmus w analizowanym okresie utrzymywał się jednak na stałym poziomie – w 2005 r. wyniósł 31,1%, w 2009 r. 31,5%.⁹

Tabela 1. Studenci zagraniczni we Francji i francuscy zagranicą w latach 2005–2009

	2005	2006	2007	2008	2009	Zmiana w latach 2005–2009
WYJAZDY FRANCUZÓW ZAGRANICĘ						
Francuscy studenci międzynarodowi według UNESCO	47 818	52 240	54 040	44 412	51 154	+7,0%
Francuscy studenci programu Erasmus	21 561	22 501	22 981	22 556	23 560	+9,3%
Ogółem	69 379	74 741	77 021	66 968	74 714	+7,7%
PRZYJAZDY DO FRANCJI						
Studenci międzynarodowi we Francji według UNESCO	236 516	247 510	246 612	243 436	249 142	+5,3%
Studenci programu Erasmus we Francji	20 519	21 420	20 673	20 503	20 955	+2,1%
Ogółem	257 035	268 930	267 285	263 939	270 097	+5,1%

Dane: UNESCO, Komisja Europejska

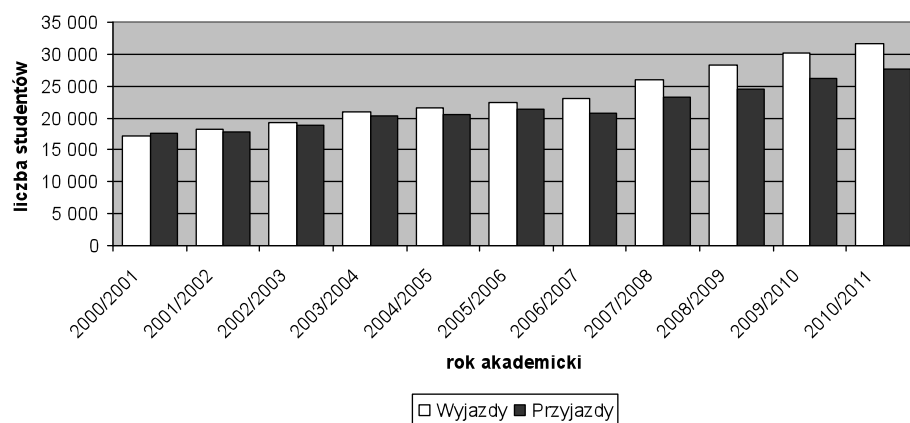
Źródło: Campus France, *Les étudiants internationaux: chiffres clés Campus-France 2011* nr 6, octobre 2011, s. 2, http://ressources.campusfrance.org/publi_institu/etude_prospect/chiffres_cles/fr/brochure_campusfrance_chiffres_cles_n6_2011.pdf (dostęp 11.05.2013).

⁸ UNESCO rejestruje liczbę studentów uczących się zagranicą przez okres roku akademickiego lub dłużej. Dane dotyczące mobilności studenckiej w ramach europejskiego programu wymiany Erasmus, który zakłada mobilność okresową od miesiąca do roku, nie są uwzględniane w statystykach UNESCO, lecz udostępniane przez Komisję Europejską. W celu zbudowania dowolnej bazy danych w oparciu o udostępniane szeregi czasowe warto skorzystać z: Institut de statistique de l'UNESCO, <http://stats.uis.unesco.org/> oraz Statistiques Erasmus, Commission européenne, <http://ec.europa.eu/education/erasmus> (dostęp 11.05.2013).

⁹ Campus France, *Les étudiants internationaux...*, op.cit., s. 2.

Rysunek 2. pokazuje mobilność międzynarodową studentów w ramach programu Erasmus z punktu widzenia Francji w pierwszej dekadzie XXI w. Należy wyjaśnić, że do roku 2006/2007 włącznie mobilność ta dotyczyła pobytów zagranicznych związanych ze studium w innym państwie. Począwszy od roku 2007/2008 drugim dopuszczalnym celem wyjazdu stały się staże w zagranicznych firmach. Dominującą formą mobilności międzynarodowej w przypadku Francji, zarówno w odniesieniu do wyjazdów, jak i przyjazdów, pozostają nadal studia. Tylko na początku analizowanego okresu więcej studentów przyjechało do Heksagonu niż z niego wyjechało, przy czym różnica była niewielka (17 642 wobec 17 161). Od roku 2001/2002 wyjazdy francuskich studentów zagranicę przeważają nad przyjazdami. W pierwszych latach różnica była stosunkowo nieznaczna, wynosiła nie więcej niż około 1000 osób. W roku 2006/2007 zwiększyła się ponaddwukrotnie w porównaniu z notowaną w poprzednim roku akademickim (z 1065 do 2308). Ogólnie rzecz ujmując, liczba francuskich studentów wyjeżdżających w ramach Erasmus w całym analizowanym okresie rosła, przekraczając po raz pierwszy w roku 2007/2008 próg 25 tys. wyjazdów. Nie bez znaczenia jest tu możli-

Rysunek 2. Francja: mobilność międzynarodowa studentów w ramach programu Erasmus od roku akademickiego 2000/2001

Źródło: oprac. własne na podst.: *Erasmus country statistics 2000–2011: France*, European Commission, http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/stat/1011/countries/france_en.pdf (dostęp 11.05.2013).

wość wyjazdu w celu odbycia praktyki zagranicznej, co z pewnością zwiększyło atrakcyjność oferty programu Erasmus w opinii wielu studentów. Rosła w minionej dekadzie również liczba studentów zagranicznych decydujących się na przyjazd do Francji. Była to jednak tendencja słabsza, a w roku 2006/2007 odnotowano spadek liczby studentów.¹⁰

W latach 2007/2008–2010/2011 prawie 20 tys. francuskich studentów wyjechało w ramach Erasmus, aby odbyć staż zagraniczny, jednocześnie około 14 tys. studentów zagranicznych wybrało w tym samym celu Francję. Tylko w roku 2010/2011 liczba wyjeżdżających wyniosła blisko 6 tys., a przyjeżdżających przekroczyła 4,5 tys. Od dwóch lat francuską jednostką szkolnictwa wyższego, która wysyła najwięcej studentów na studia i praktyki zagranicę, jest Uniwersytet w Strasburgu (powyżej 500 osób co roku). W roku 2010/2011 i w poprzednim w pierwszej piątce znalazły się również uniwersytety w Poitiers i Nantes.¹¹

W dwóch ostatnich latach nie zmieniła się pierwsza piątka państw, z których przyjeżdża najwięcej studentów zagranicznych do Francji. Są to: Niemcy, Hiszpania, Wielka Brytania, Włochy i Polska. Różnica w liczbie studentów pochodzących z Włoch i Polski jest jednak zasadnicza – Francję wybiera co roku ponad 3,2 tys. Włochów i powyżej 1,1 tys. Polaków. Z drugiej strony francuscy studenci w latach 2009/2010 i 2010/2011 wyjeżdżali najczęściej do: Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Włoch i Szwecji. Z przywołanych danych wynika, że Francuzi są mobilni w ramach programu Erasmus, ale ich głównymi krajami docelowymi są państwa sąsiednie. Wyjątek stanowi zajmująca piątą pozycję Szwecja.¹²

Na zlecenie Agencji Campus France i w porozumieniu z odpowiednimi ministerstwami francuskimi instytut badania opinii publicznej TNS Sofres zrealizował w pierwszym półroczu 2011 badanie międzynarodowe „Studenci zagraniczni we Francji – wizerunek

¹⁰ Szerzej na ten temat, por.: *Statystyki dla wszystkich – wykresy i mapy programu „Uczenie się przez całe życie”*, <http://www.statisticsforall.eu/>; Erasmus – Statistics, http://ec.europa.eu/education/erasmus/statistics_en.htm (dostęp 11.05.2013).

¹¹ *Erasmus country statistics 2000–11: France*, European Commission, http://www.ec.europa.eu/education/erasmus/doc/stat/1011/countries/france_en.pdf (dostęp 11.05.2013).

¹² Ibidem.

i atrakcyjność”.¹³ Badaniem internetowym objęto studentów przygotowujących się do pobytu we Francji (kohorta nr 1), obecnie studiujących w tym państwie (kohorta nr 2) i tych, którzy już ukończyli swoją wymianę (kohorta nr 3). Ogółem otrzymano ponad 20,7 tys. odpowiedzi.

Uzyskane wyniki można podsumować w następujący sposób, uwypuklając najważniejsze prawidłowości:¹⁴

- Badani studenci chcą kształcić się zagranicą w celu: otrzymania dyplomu cieszącego się międzynarodowym uznaniem/renomą (39%), zdobycia doświadczenia międzynarodowego (37%), przeżycia rozwijających osobistych doświadczeń (33%), skorzystania z najlepszych warunków kształcenia (32%). 40% studentów, którzy ostatecznie wybrali Francję, deklaruje, że rozważało wybór innego państwa (zwłaszcza USA, Wielkiej Brytanii i Kanady, następnie Niemiec i Szwajcarii), mając na uwadze prestiż miejsca, bliskość geograficzną i znajomość języka. W przypadku 75% ankietowanych Francja była ich pierwszym wyborem, przede wszystkim ze względu na: jakość kształcenia (45%), znajomość języka francuskiego (37%), wartość francuskich dyplomów (33%), zainteresowanie kulturą państwa (31%), reputację francuskich uczelni lub kadry akademickiej (31%). Motywy wyboru tego państwa są uwarunkowane pochodzeniem studentów. Respondenci z Maghrebu i pozostałej części Afryki dużo większą wagę przywiązują do jakości nauczania i znaczenia dyplomów francuskich uczelni wyższych, podczas gdy studenci z Europy i z obu Ameryk akcentują zainteresowanie kulturą Francji. Z kolei studenci z Bliskiego Wschodu postrzegają Francję jako państwo, w którym można docelowo osiedlić się i pracować. Ponadto argument znajomości języka francuskiego i jego wpływ na decyzję o przyjeździe mają dużo większe znaczenie w Afryce, Maghrebie i Europie Wschodniej. Jednocześnie

¹³ Por.: Campus France, *Les étudiants étrangers en France: image et attractivité*, „Les Notes” nr 34, octobre 2011, http://ressources.campusfrance.org/publi_institu/etude_prospect/sofres/fr/note_342_fr.pdf oraz idem, *L’attractivité de la France chez les étudiants étrangers (synthèse globale)* – Enquête exclusive CampusFrance – TNS Sofres: les étudiants étrangers en France: image et attractivité, octobre 2011, http://ressources.campusfrance.org/publi_institu/etude_prospect/sofres/fr/Synthese_fr.pdf (dostęp 11.05.2013).

¹⁴ Ibidem.

nie studenci z regionów w mniejszym stopniu frankofońskich, takich jak obie Ameryki, Azja, a w szczególności Europa Zachodnia, starają się głównie poprawić poziom znajomości języka francuskiego („postęp w zakresie języka francuskiego” jest motywem przyjazdu do Francji w przypadku 60% z nich).

- Motywy, którymi zagraniczni studenci kierują się, przyjeżdżając do Francji, wpisują się w bardzo pozytywny obraz tego państwa w oczach tych, którzy decydują się na pobyt w nim. Francja jest postrzegana jako państwo o dużej sile oddziaływania w dziedzinie kultury i sztuki (90%), o dużych wpływach pod względem intelektualnym i naukowym (87%), a także jako państwo o wspaniałej historii (87%). Zdaniem 78% ankietowanych odgrywa ona ważną rolę dyplomatyczną. Taki sam odsetek uważa, że dysponuje ona stabilną i wydajną gospodarką. Studentom zadano również pytanie otwarte, w którym poproszono o wskazanie dwóch lub trzech słów albo wyrażeń, które najlepiej podsumowują ich obraz Francji. 24% osób wymieniło „wolność”, 20% „kulturę”. Jednocześnie 14% badanych studentów kojarzy się ona z „pięknym krajem”, a dla 10% jej wizerunek wiąże się z „jakością nauczania i systemu edukacji”. Analiza udzielonych odpowiedzi w pytaniu otwartym pozwala stwierdzić, że zagranicą świadomość wartości dotyczących Heksagonu jest bardzo duża. Łącznie 40% studentów zacytowało jedno z trzech słów dewizy narodowej, tj. „wolność, równość, braterstwo”. Proszeni o podanie trzech silnych stron Francji, jako docelowego miejsca wyjazdu studenta zagranicznego, respondenci najczęściej (40%) przywołali argument jakości nauczania lub kształcenia i systemu edukacji. Jedna czwarta zwróciła uwagę na takie elementy jak: kultura, kultura francuska, mieszanka kulturowa, bogactwo kulturowe. Język był ważny dla 18%. Wśród trzech słabych punktów studenci zagraniczni wymieniali najczęściej: koszty życia we Francji (27%), kwestie mieszkaniowe (20%) oraz rasizm i język (po 15%). Administracja i biurokracja były słabością w ocenie 12% respondentów.
- 91% obcokrajowców obecnie studiujących we Francji i tych, którzy już zakończyli studia (kohorty nr 2 i 3), jest zadowolonych z pobytu, w tym 43% w bardzo dużym stopniu. Dotyczy to 56% studentów pochodzących z Europy Zachodniej i 48% z Europy Wschodniej oraz 61% z Ameryki Północnej i 53% z Ameryki

Południowej. Studenci z Bliskiego Wschodu wykazują najniższy poziom satysfakcji z pobytu, jednak niezadowolonych jest nie więcej niż jedna na pięć osób.

- Przedmiotem krytyki ze strony studentów z kohort nr 2 i 3 są: koszty życia (53% studentów niezadowolonych) i mieszkania (53% niezadowolonych), procedury administracyjne (53% niezadowolonych), oferta mieszkaniowa (45% niezadowolonych). Zdaniem 39% studentów przebywających we Francji i tych, których pobyt się zakończył, proces integracji w Heksagonie jest trudny.
- 83% studentów zagranicznych, którzy kształcili się we Francji, zgadza się ze stwierdzeniem, że pobyt w tym państwie miał pozytywny wpływ na przebieg ich edukacji uniwersyteckiej (według 51% w zupełności). Zdaniem 91% przyczynił się do ich osobistego rozwoju, a w przypadku 72% zwiększył ich szanse na zatrudnienie.

Konkurencyjność francuskiego szkolnictwa wyższego w rankingach międzynarodowych

Oceniając potencjał francuskiego systemu szkolnictwa wyższego, warto zbadać, jak Francja wypada w porównaniach europejskich i międzynarodowych. W tym celu zostaną przywołane wyniki wybranych światowych rankingów, w tym: „The Times Higher Education” World University Rankings¹⁵ i „The Times Higher Education” World Reputation Rankings,¹⁶ The Academic Ranking of World Universities¹⁷ oraz Ranking Web of Universities.¹⁸ Wysoko ocenianymi rankin-

¹⁵ „The Times Higher Education” World University Rankings 2012/2013, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2012-13/world-ranking> (dostęp 12.05.2013). Ranking w obecnej postaci jest publikowany od roku 2010/2011.

¹⁶ „The Times Higher Education” World Reputation Rankings 2013, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2013/reputation-ranking> (dostęp 12.05.2013). Ranking w obecnej postaci jest publikowany od 2011 r.

¹⁷ The Academic Ranking of World Universities (ARWU), <http://www.shanghai-ranking.com/> (dostęp 12.05.2013). Ranking jest opracowywany co roku, począwszy od 2003.

¹⁸ Ranking Webometrics, <http://www.webometrics.info/en/Word> (dostęp 12.05.2013). Ranking jest opracowywany w styczniu i lipcu, począwszy od 2004 r.

gami są również: The QS World University Rankings,¹⁹ Performance Ranking of Scientific Papers for World Universities (Higher Education Evaluation and Accreditation Council of Taiwan, HEEACT)²⁰ i CHE-Excellence Ranking (The Centre for Higher Education Development, CHE),²¹ które nie zostaną jednak szerzej omówione, ze względu na ograniczone ramy opracowania.

Według Światowego Rankingu Uczelni „The Times Higher Education” (THE) w roku 2012/2013 na 200 pierwszych jednostek szkolnictwa wyższego, francuskie uczelnie zajęły następujące pozycje: 59. École Normale Supérieure (z wynikiem 65,9 na 100 punktów), 62. École Polytechnique (65,7/100), 81. Université Pierre et Marie Curie (60,5/100), 92. Université Paris-Sud (58,6/100), 166. Université Paris Diderot – Paris 7 (49,6/100), 170. École Normale Supérieure de Lyon (49,2/100), 180. Université Joseph Fourier, Grenoble (48,6/100). Żadna z francuskich uczelni nie znalazła się w pierwszej pięćdziesiątce, co należy uznać za stosunkowo słaby wynik. Dla porównania, wśród 20 najlepszych szkół wyższych odnotowano 15 amerykańskich (California Institute of Technology osiągnął najwyższy wynik w rankingu 95,5/100), cztery brytyjskie (University of Oxford zajął 2. miejsce, razem z amerykańskim Stanford University, z wynikiem 93,7/100, University of Cambridge, Imperial College London, University College London) i jedną szwajcarską – ETH Zürich – Swiss Federal Institute of Technology Zürich (12. miejsce, wynik 87,8/100). Ograniczenie rankingu uczelni wyższych tylko do europejskich, pozwala zaobserwować, że w pierwszej dziesiątce przeważają brytyjskie. Francję wyprzedzają również: Szwajcaria, Szwecja, Niemcy

¹⁹ Por.: QS Top Universities, <http://www.topuniversities.com/university-rankings> (dostęp 12.05.2013). W latach 2004–2009 publikowano w ujęciu rocznym jeden ranking: The Times Higher Education – QS World University Rankings. Rok 2010 przyniósł koniec współpracy. Od tej pory czasopismo „Times Higher Education” wraz z firmą Thomson Reuters opracowuje ranking światowych uczelni według nowej metody, natomiast Quacquarelli Symonds samodzielnie przygotowuje międzynarodowy ranking szkół wyższych i dodatkowe rankingi regionalne dla Azji i Ameryki Łacińskiej. Wybór wszystkich rankingów QS wraz z ich filozofią i metodą opracowania jest zamieszczony pod adresem: QS University Rankings, <http://www.iu.qs.com/university-rankings/>.

²⁰ Por.: Higher Education Evaluation & Accreditation Council of Taiwan (HEEACT), <http://www.heeact.edu.tw/mp.asp?mp=4>, wersja anglojęzyczna (dostęp 12.05.2013).

²¹ Por.: The CHE Ranking, <http://www.che-ranking.de/cms/> (dostęp 12.05.2013).

i Belgia. École Normale Supérieure zajmuje 14. pozycję, a École Polytechnique – 15. Metoda zastosowana w rankingu 2012/2013 jest wzorowana na tej z okresu poprzedniego. Światowy Ranking Uczelni Wyższych pozwala na ocenę jednostek ukierunkowanych na działalność badawczą we wszystkich obszarach aktywności – dydaktyce, badaniach, transferze wiedzy i w perspektywie międzynarodowej. W celu porównania wykorzystuje się 13 starannie dobranych wskaźników przyporządkowanych do pięciu obszarów o określonych wagach: nauczanie (30% wyniku końcowego), badania (30%), cytowania (wpływ badawczy, 30%), wartość/znaczenie dla przemysłu i biznesu (innowacje, 2,5%), kontekst (wymiar/pozycja) międzynarodowy (7,5%).²² W rankingu z roku 2010/2011 Francja zajmowała zdecydowanie wyższe pozycje – École Polytechnique jako pierwsza z francuskich uczelni znalazła się na 39. miejscu (69,5/100), a École Normale Supérieure była 42., z wynikiem 68,6 na 100 punktów. Ponadto w pierwszej dwusetce umieszczono dwie inne uczelnie.²³ Brytyjski

²² Szczegółowy opis wskaźników i metody obliczania wyniku końcowego por.: The essential elements in our world-leading formula, 4 October 2012, THE World University Rankings, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2012-13/world-ranking/methodology> (dostęp 12.05.2013). Z badania wyłączone są uczelnie, które nie oferują studiów licencjackich; uczą tylko w pojedynczym, wąskim obszarze; wkład badawczy wynosił mniej niż 1000 artykułów między 2006 a 2010 r. (200 publikacji na rok). W wyjątkowych przypadkach instytucje niespełniające ostatniego warunku bierze się pod uwagę, jeśli są związane z dziedzinami charakteryzującymi się niewielką liczbą publikacji – naukami inżynieryjnymi (technicznymi), naukami o sztuce i humanistycznymi.

²³ The Times Higher Education World University Rankings 2010/2011, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2010-11/world-ranking>. W roku 2010/2011 „Times Higher Education” zastosował po raz pierwszy nową metodę i system budowania rankingu, por.: 2010–2011 World University Rankings Methodology, 16 September 2010, The „Times Higher Education” World University Rankings, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2010-11/world-ranking/methodology/>. Warto odnotować, że wcześniej, od 2004 r., ranking ten był publikowany przez „Times Higher Education Supplement” jako Times Higher Education – QS World University Ranking. M. Tutko zauważyła, że był on oparty na czterech filarach, uznawanych za kontrowersyjne, które obejmowały: „wysokiej jakości badania naukowe, wysokiej jakości kształcenie, wysoki stopień zatrudnialności absolwentów oraz obecność na arenie międzynarodowej”. Podstawą oceny w pierwszym obszarze była liczba cytowań, w drugim stosunek liczby studentów do liczby pracowników akademickich. Obecność w skali międzynarodowej mierzono za pomocą liczby zagranicznych pracowników akademickich oraz zagranicznych studentów. Jak podkreśla Tutko,

magazyn proponuje równoległe drugi ranking „The Times Higher Education” World Reputation Rankings, który jest uzupełnieniem i pochodną tego wyjściowego. W 2011 r. na liście 100 najlepszych uczelni sklasyfikowanych pod względem reputacji w drugiej połowie znalazły się École Polytechnique i University of Paris Pantheon Sorbonne.²⁴

Jednym z najbardziej popularnych i cenionych międzynarodowych zestawień instytucji szkolnictwa wyższego jest jednak **Akademicki Ranking Światowych Uniwersytetów** prowadzony przez Uniwersytet Jiao Tong w Szanghaju (Ranking Shanghai Jiao Tong University, ARWU),²⁵ który bierze pod uwagę 500 ośrodków uniwersyteckich. W 2012 r. znalazło się na tej liście (tabela 2.) 20 francuskich uczelni. Dwie z nich – University of Paris Sud (Paris 11) i Pierre and Marie Curie University (Paris 6) – były w pierwszej pięćdziesiątce. University of Paris Sud (Paris 11) został sklasyfikowany na 37. pozycji w ujęciu globalnym, z wynikiem ogólnym 34,9 na 100 punktów. 1. miejsce zajął amerykański Harvard University, osiągając maksymalną wartość oceny końcowej (100/100). Wśród pierwszych 20 instytucji szkolnictwa wyższego, oprócz uczelni ze Stanów Zjednoczonych, uwzględniono dwa brytyjskie uniwersytety – Cambridge i Oxford – oraz japoński z Tokio.²⁶ Natomiast w pierwszym Akademickim Rankingu

analizowano również „jakościowe dane zebrane za pomocą ankiet przeprowadzanych wśród pracowników akademickich oraz pracodawców”, a „podstawową zasadą przyjmowaną w rankingu jest stwierdzenie, że to właśnie pracownicy akademicki wiedzą najlepiej, które instytucje akademickie są najlepsze”. Por.: M. Tutko, *Kryteria oceny działalności naukowo-badawczej oraz dydaktycznej wykorzystywane w międzynarodowych rankingach*, Jakość kształcenia Uniwersytetu Jagiellońskiego, <http://www.jakosc.uj.edu.pl/rankingi-szkol-wyzszych> (dostęp 12.05.2013).

²⁴ Z informacji na stronie nie wynika, które miejsce dokładnie owe uczelnie zajęły. Pojawia się natomiast wyjaśnienie, że publikacja danych została wstrzymana przez THE. Por.: „The Times Higher Education” World Reputation Rankings, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011/reputation-ranking>. Z opisu metod wynika, że badanie z 2011 r. zostało przeprowadzone przez Instytut Badania Rynku i Opinii Publicznej Ipsos w oparciu o kwestionariusz ankietowy Academic Reputation Survey na próbie doświadczonych pracowników akademickich, wybranych na podstawie danych ONZ dotyczących światowych badaczy akademickich według regionów geograficznych. Por.: World University Rankings: reputation ranking methodology, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011/reputation-ranking/methodology> (dostęp 12.05.2013).

²⁵ Academic Ranking of World Universities – 2012, <http://www.shanghairanking.com/ARWU2012.html> (dostęp 12.05.2013).

²⁶ Ibidem.

Tabela 2. Francuskie uczelnie w Rankingu Uniwersytetu Jiao Tong w Szanghaju w 2012 r.

Miejsce w rankingu krajowym	Instytucja	Miejsce w rankingu światowym
1.	University of Paris Sud (Paris 11)	37.
2.	Pierre and Marie Curie University – Paris 6	42.
3.	École Normale Supérieure – Paris	73.
4.–7.	Aix Marseille University	101.–150.
4.–7.	Joseph Fourier University (Grenoble 1)	101.–150.
4.–7.	University of Paris Diderot (Paris 7)	101.–150.
4.–7.	University of Strasbourg	101.–150.
8.	University of Paris Descartes (Paris 5)	151.–200.
9.–13.	Claude Bernard University Lyon 1	201.–300.
9.–13.	Paul Sabatier University (Toulouse 3)	201.–300.
9.–13.	University of Lorraine	201.–300.
9.–13.	University of Montpellier 2	201.–300.
9.–13.	University of Paris Dauphine (Paris 9)	201.–300.
14.–16.	École Polytechnique	301.–400.
14.–16.	Industrial Physics and Chemistry Higher Educational Institution – Paris	301.–400.
14.–16.	University of Bordeaux 1	301.–400.
17.–20.	École National Supérieure Mines – Paris	401.–500.
17.–20.	University of Lille 1	401.–500.
17.–20.	University of Nice Sophia Antipolis	401.–500.
17.–20.	University of Rennes 1	401.–500.

Instytucje na tej samej pozycji (np. 4.–7.) są uporządkowane alfabetycznie. 20 wymienionych uczelni faktycznie zajmuje tylko osiem miejsc. W tabeli została zachowana pisownia jednostek stosowana w rankingu w języku angielskim.

Źródło: opracowanie na podstawie: Academic Ranking of World Universities – 2012: France, <http://www.shanghairanking.com/Country2012Main.jsp?param=France> (dostęp 12.05.2013).

Światowych Uniwersytetów z 2003 r. najwyżej sklasyfikowaną francuską instytucją akademicką był Pierre and Marie Curie University (Paris 6), który z wynikiem 30,3 znalazł się na 65. miejscu.²⁷

Porównując wyniki tego rankingu z 2012 r. z wynikami Światowego Rankingu Uczelni „The Times Higher Education” z roku akademickiego 2012/2013, można zauważyć, że w Rankingu Szanghajskim w pierwszej dwusetce pojawia się osiem francuskich uczelni, podczas

²⁷ Academic Ranking of World Universities – 2003, <http://www.shanghairanking.com/ARWU2003.html> (dostęp 12.05.2013).

gdy w tym drugim tylko siedem. Ponadto nie wszystkie uczelnie są na obu listach. Takich podwójnie wyróżnionych jest pięć: University of Paris Sud (Paris 11), Pierre and Marie Curie University (Paris 6), École Normale Supérieure – Paris, Joseph Fourier University (Grenoble 1) i University of Paris Diderot (Paris 7). W związku z rozbieżnością wyników należy przyjrzeć się metodom konstruowania Rankingu Uniwersytetu Jiao Tong w Szanghaju i stosowanym przez THE.

ARWU bierze pod uwagę uczelnie, z których wywodzą się laureaci Nagrody Nobla i naukowcy wyróżnieni w dziedzinie matematyki Medalem Fieldsa oraz często cytowani badacze, a także uczelnie zatrudniające kadre, której artykuły ukazują się w czasopiśmie naukowym „Nature or Science”.²⁸ Dodatkowo uwzględnia się szkoły wyższe z pokazną liczbą publikacji umieszczonych w wykazie Science Citation Index-Expanded (SCIE)²⁹ lub Social Science Citation Index (SSCI).³⁰ Łącznie ponad 1,2 tys. instytucji jest obecnie analizowanych, lecz tylko 500 najlepszych oficjalnie sklasyfikowano i podano ich nazwy na stronie internetowej ARWU. Uczelnie są uporządkowane według różnych wskaźników cząstkowych (tabela 3.). W przypadku każdego z nich instytucji najwyżej ocenionej przypisuje się wynik równy 100 (punktom), a wyniki pozostałych są obliczane jako procent tego najwyższego. Rozkład danych w przypadku każdej miary jest sprawdzany pod względem występowania istotnych zakłóceń, ewentualnie wykorzystuje się standardowe metody statystyczne w celu dopasowania wskaźnika. Następnie waży się wyniki cząstkowe, co pozwala uzyskać wartość całkowitą dla danej uczelni. Najlepsza instytucja otrzymuje wynik 100 (punktów), a inne – procent tego wyniku. Miejsce w rankingu odzwierciedla liczbę instytucji, które są sklasyfikowane wyżej.

²⁸ Ranking methodology, Academic Ranking of World Universities, <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2012.html> (dostęp 12.05.2013).

²⁹ Rozszerzony Wskaźnik Cytowań w Naukach Ścisłych i Przyrodniczych. Wykaz czasopism naukowych w dziedzinie nauk ścisłych i przyrodniczych za 2012 r., por.: Web of Science SCIE (Science Citation Index Expanded) Journal List, Thomson Reuters, May 2013, http://ip-science.thomsonreuters.com/mjl/publist_scie.pdf (dostęp 12.05.2013).

³⁰ Wskaźnik Cytowań w Naukach Społecznych. Wykaz czasopism naukowych w dziedzinie nauk społecznych za 2012 r., por. Web of Science SSIE (Social Sciences Citation Index) Journal List, Thomson Reuters, May 2013, http://ip-science.thomsonreuters.com/mjl/publist_ssci.pdf (dostęp 12.05.2013).

Tabela 3. Wskaźniki i wagi w ARWU (Rankingu Szanghajskim)

Kryterium	Wskaźnik cząstkowy	Oznaczenie	Waga
Jakość nauczania	Absolwenci instytucji uhonorowanej Nagrodami Nobla i Medalami Fieldsa	Alumni	10%
Jakość kadry akademickiej	Pracownicy instytucji uhonorowanej Nagrodami Nobla i Medalami Fieldsa	Award	20%
	Badacze o wysokiej liczbie cytowań w ramach 21 szerokich kategorii	HiCi	20%
Wyniki badań	Artykuły opublikowane w czasopiśmie naukowym „Nature and Science” (1)	N&S	20%
	Publikacje umieszczone w wykazie Science Citation Index-Expanded i Social Science Citation Index	PUB	20%
Wyniki (produktywność) na osobę	Akademickie wyniki (produktywność) instytucji na osobę	PCP	10%
	Ogółem		100%

(1) W przypadku instytucji specjalizujących się w naukach humanistycznych i społecznych, takich jak London School of Economics, nie uwzględnia się czasopisma „Nature and Science”, a waga do niego przypisana jest przesuwana do innych wskaźników.

Źródło: Ranking methodology, Academic Ranking of World Universities, <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2012.html> (dostęp 12.05.2013).

Tabela 4. Dziesięć państw przodujących pod względem liczby uczelni wśród najlepszych 500 instytucji w Rankingu Szanghajskim

	Państwo	Top 20	Top 100	Top 200	Top 300	Top 400	Top 500 (ogółem uczelni)
1.	USA	17	53	85	109	137	150
2.	ChRL	—	—	7	15	24	42
3.	Wielka Brytania	2	9	19	30	33	38
4.	Niemcy	—	4	14	24	30	37
5.	Kanada	—	4	7	17	18	22
6.	Japonia	1	4	9	9	16	21
7.–8.	Francja	—	3	8	13	16	20
7.–8.	Włochy	—	—	4	9	12	20
9.	Australia	—	5	7	9	16	19
10.	Holandia	—	2	8	10	12	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Statistics by Country, ARWU 2012, <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Statistics-2012.html#2> (dostęp 12.05.2013).

Dane zebrane w ramach Rankingu Szanghajskiego można również uporządkować według całkowitej liczby uczelni z poszczególnych państw (tabela 4.) umieszczonych w wykazie 500 najlepszych instytucji. W ten sposób Francja w 2012 r. znajduje się na 7. miejscu (20 uczelni) razem z Włochami, co jest dobrym wynikiem w skali świata i Europy. Na kontynencie wyprzedzają ją Wielka Brytania (38 uczelni) i Niemcy (37 uczelni), w na szczęblu międzynarodowym – USA, ChRL, Kanada i Japonia.

Bardzo niekorzystnie sytuacja francuskiego szkolnictwa wyższego przedstawia się w **Ranking Web of Universities**, który budowany jest w oparciu o dane dostępne w Internecie. Pierwszy francuski uniwersytet pojawia się dopiero w trzeciej setce. Jest to Université Claude Bernard Lyon 1, który zajął 264. miejsce w rankingu on-line ze stycznia 2013 r.³¹ Uczelnie, które we wcześniej omawianych rankingach zajmowały stosunkowo wysokie pozycje w skali świata – Université Paris XI Sud, École Normale Supérieure de Lyon, École Normale Supérieure Paris, Université Paris 6 Pierre and Marie Curie i Université Joseph Fourier Grenoble 1 – znajdują się dopiero w czwartej i piątej setce. Francja ma również słabą pozycję na tle Europy – żadna francuska uczelnia nie została wymieniona wśród 100 najlepszych na kontynencie. To zastanawiające, biorąc pod uwagę, że Uniwersytet Warszawski znalazł się na pozycji 86. na szczęblu europejskim (na 234. w rankingu światowym).³²

Aby wyjaśnić zaistniałą sytuację, trzeba odwołać się do istoty rankingu i metod jego konstruowania. Po pierwsze, Webometrics jest największym akademickim rankingiem instytucji szkolnictwa wyższego przygotowanym co pół roku przez hiszpańskie Laboratorium Cybermetryki Wysokiej Rady ds. Badań Naukowych w Madrycie (Consejo Superior de Investigaciones Científicas – CSIC). W badaniu uwzględnia się wszystkie uczelnie na świecie, nie ograniczając się do wybranych kilkuset instytucji reprezentujących rozwinięte regiony świata. Koresponduje to z celem, który stawiają przed sobą twórcy tego rankingu. Zakłada on promowanie obecności świata akademickiego

³¹ France, Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info/ben/Europe/France%20> (dostęp 12.05.2013).

³² Europe, Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info/en/Europe> (dostęp 12.05.2013).

w Internecie, wspieranie inicjatyw *Open Access* (Otwartego Dostępu, Otwartej Nauki) oraz zwiększenie transferu wiedzy naukowej i z zakresu kultury od tworzących je uczelni do społeczeństwa.

Po drugie, Webometrics wykorzystuje metodę analizy linków, uważając ją za zdecydowanie bardziej skuteczne narzędzie niż analizy cytowań lub światowe badania kwestionariuszowe. Wzorując się na metodach tworzenia Rankingu Szanghajskiego, opracowano nowy, syntetyczny wskaźnik, który jest wypadkową różnych zmiennych – w obszarze „widoczności” (50%) mierzy się wpływ, a w zakresie „aktywności” (50%) – obecność (1/3), otwartość (1/3) i doskonałość (1/3).³³

Mając na uwadze ideę, w oparciu o którą konstruowany jest ranking oraz francuskie wyniki ze stycznia 2013 r., należy stwierdzić, że:

- W skali świata uwzględniono 21 249 uczelni, w tym 5880 z Europy. W tej liczbie znalazło się 620 szkół wyższych z Francji. Wśród 500 najlepszych uniwersytetów było sześć francuskich. Krytyczna ocena francuskiej instytucji szkolnictwa wyższego powinna być formułowana ostrożnie, ponieważ przywołane dane dotyczą ogromnej liczby uczelni w skali świata, a nie – jak miało to miejsce w innych rankingach (THE i ARWU) – tylko ograniczonej liczby podmiotów.
- Przedmiot pomiaru i stosowana metoda również różnią się od wykorzystywanych do opracowania innych światowych rankingów akademickich, co nie pozwala na bezpośrednie porównywanie miejsc zajmowanych w nich przez francuskie uczelnie i na prawidłowe, obiektywne wnioskowanie.
- Z rankingu Webometrics wynika natomiast, że francuskie uczelnie niewystarczająco inwestują w swoją obecność w Internecie i w udostępnianie on-line społeczeństwu wyników swoich badań. Może to oznaczać, że nie doceniają takiego kanału szerzenia generowanej wiedzy naukowej lub świadomie chronią swoje zasoby wiedzy przed niekontrolowanym, ogólnym dostępem. W tym miejscu można postawić zarzut niewystarczającego wpisywania się w koncepcję gospodarki opartej na wiedzy i inicjatywę Otwartej Nauki.

³³ Methodology, Ranking Web of Universities, <http://www.webometrics.info/en/Methodology> (dostęp 12.05.2013).

Już w 2006 r. francuscy naukowcy podejmowali się analizy znaczenia takich klasyfikacji jak Ranking ARWU dla międzynarodowego wizerunku uczelni wyższych, w tym w samej Francji, i ich konsekwencji. Mohamed Harfi i Claude Mathieu³⁴ uznali wówczas, że wizerunek międzynarodowy szkolnictwa wyższego i badań stanowi przedmiot zainteresowania nie tylko instytucji akademickich, ale również rządów państw, studentów i ich rodzin oraz publicznych i prywatnych pracodawców. Dobry wizerunek czyni uczelnię atrakcyjną w ocenie studentów i kadry naukowo-dydaktycznej (krajowej i zagranicznej) oraz pozwala jej rozwijać programy wymiany edukacyjnej i naukowej, uznawać dyplomy i sprzyjać współpracy naukowej z najlepszymi ośrodkami zagranicznymi. Ponadto wpływa na decyzje dotyczące zasadności finansowania działalności uczelni ze środków publicznych i prywatnych. W przypadku Francji wymóg taki wiąże się z Ustawą organiczną dotyczącą ustaw finansowych (*Loi organique relative aux lois de finance – LOLF*) z 1 sierpnia 2001 r.³⁵ Z punktu widzenia rządu dobry wizerunek krajowych uczelni wyższych służy ich promocji w skali świata w zakresie kształcenia i badań. Z kolei postępująca międzynarodowa współpraca naukowa i technologiczna pozwala na korzystanie z wiedzy powstającej w innych krajach i regionach.³⁶

W 2005 r. w rankingu ARWU uwzględniono łącznie 21 francuskich szkół wyższych wśród 500 najlepszych na świecie. Według wartości syntetycznego wskaźnika Francja zajęła 6. pozycję, ustępując USA, Wielkiej Brytanii, Niemcom, Japonii i Kanadzie. Na szczeblu europejskim była trzecia. Odwołując się do danych Rankingu Szanghajskiego z 2005 r., badacze M. Harfi i C. Mathieu sformułowali kilka istotnych wniosków. Podkreślili, że istnieje silna koncentracja uczelni wyższych, która odzwierciedla występujące między jednostkami różnice w wielkości, wydajności (wynikach) i reputacji oraz uwypukla dominację

³⁴ M. Harfi, C. Mathieu, *Classement de Shanghai et image internationale des universités: quels enjeux pour la France?*, „Horizons stratégiques” nr 2/2006, s. 100–115, http://www.isteam.univ-montp2.fr/perso/chery/reforme_universite/shanghai_classement.pdf; <http://www.cairn.info/revue-horizons-strategiques-2006-2-page-100.htm> (dostęp 12.05.2013).

³⁵ *La LOLF, qu'est-ce que c'est?*, *Le budget et les finances du système éducatif*, Ministère de l'Éducation Nationale, <http://www.education.gouv.fr/cid31/la-lolf-qu-est-ce-que-c-est.html> (dostęp 12.05.2013).

³⁶ M. Harfi, C. Mathieu, op.cit., s. 101.

anglosaskiego świata akademickiego. Ponadto wyniki Francji mają niejednoznaczny charakter – z jednej strony zajęła 6. miejsce w ARWU, porównywalne z jej pozycją międzynarodową, określaną na podstawie różnych wskaźników produktów naukowych, z drugiej zaś indywidualne wyniki osiągnięte przez francuskie uniwersytety były niższe – Université Paris VI był 46. w 2005 r.³⁷

W sierpniu 2012 r., w odpowiedzi na opublikowany Ranking Szanghajski, francuska minister szkolnictwa wyższego i badań Geneviève Fioraso stwierdziła, że klasyfikacja ta nie jest dostosowana do europejskich kryteriów i nie pozwala podkreślić jakości uczelni na naszym kontynencie. Takie uniwersytety jak niemiecki w Heidelbergu, włoski w Bolonii czy francuska Sorbona nie otrzymują miejsca, na które zasługują. Minister dodała: *„Nie musimy się wstydzić naszego poziomu nauczania, ponieważ jest bardzo dobry. Kryteria oceny w rankingu chińskim odpowiadają logice anglosaskiej, która nie mieści się w naszej kulturze. Wykaz ten nie bierze pod uwagę jakości nauczania i szkolenia oraz traktuje w sposób uprzywilejowany nauki ścisłe, kosztem nauk humanistycznych, co jest aberracją. Badanie nie uwzględnia także liczby studentów w systemie szkolnictwa, odsetka osób kończących studia wyższe, transferu technologii i zakotwiczenia uczelni w jej otoczeniu, które stanowi – za sprawą jej partnerskich powiązań – prawdziwe bogactwo dla danego regionu. W końcu rzecz najważniejsza, kryterium dotyczące badań, które zajmuje ważne miejsce w Rankingu Szanghajskim, nie jest trafne w odniesieniu do naszego, francuskiego systemu, w którym podmioty badawcze są często niezależne”*.³⁸

W wypowiedzi z sierpnia 2012 r. minister G. Fioraso skoncentrowała się na wewnętrznym potencjale francuskiego systemu szkolnictwa wyższego i badań, którego poprawa w różnych obszarach ma stać się narzędziem umocnienia międzynarodowej pozycji Francji w tym zakresie. Warto jednak zwrócić uwagę na najbardziej aktualne inicjatywy, podejmowane w ramach systemu administracji publicznej, na rzecz poprawy międzynarodowego wizerunku akademickiego państwa.

³⁷ Ibidem, s. 106, 112–113.

³⁸ A. Mazoué, *Pour Geneviève Fioraso, „le classement de Shanghai n’est pas adapté aux critères européens”*, France 24, 17.08.2012, <http://www.france24.com/fr/20120817-france-education-genevieve-fioraso-classement-shanghai-u-multirank-europeen-universites> (dostęp 12.05.2013).

Jednym z takich działań o charakterze rozwiązań prawnych był projekt ustawy dotyczącej atrakcyjności uniwersyteckiej (akademiczkiej) Francji,³⁹ zgłoszony w 12 lutego 2013 r. przez grupę senatorów, na czele z Dominique Gillot z Partii Socjalistycznej. Ustawa ta miała przyczynić się do poprawy warunków przyjmowania studentów zagranicznych. W uzasadnieniu do podjętej inicjatywy ustawodawczej senatorowie położyli nacisk na kluczowe uwarunkowania dotyczące międzynarodowej konkurencyjności szkolnictwa wyższego we Francji, która przekłada się na jej atrakcyjność w oczach obcokrajowców zainteresowanych kształceniem się zagranicą.

W projekcie ustawy zwrócono uwagę na globalizację, która nie ominęła również szkolnictwa wyższego i badań. Obecnie najlepsze uczelnie nie są zlokalizowane tylko w wąskiej grupie państw na świecie, lecz działają na wszystkich kontynentach, co oznacza, że Ameryka Północna i Europa muszą konkurować z krajami wschodzącymi (m.in. z Brazylią, ChRL, Indiami, Meksykiem, Koreą Południową), w których rozwinęły się ośrodki akademickie cenione za poziom nauczania i prowadzonych badań. Szkoły wyższe muszą przyciągać najlepszych studentów i badaczy, gdyż pełnią ważną rolę w gospodarce opartej na wiedzy. Innowacje i kapitał ludzki ułatwiają bowiem konkurowanie na światowym rynku. Zagadnienie to ma strategiczne znaczenie dla państw, ponieważ poziom szkolnictwa wyższego przekłada się na ich *soft power*, czyli na możliwość politycznego oddziaływania i upowszechniania ich idei, języka, kultury i wartości w skali świata.⁴⁰

Ponadto w omawianym dokumencie podkreślono, że równolegle do postępujących zmian w międzynarodowym krajobrazie akademickim Francja podtrzymywała swoją długą tradycję przyjmowania studentów zagranicznych, która rozwijała się w szczególności dzięki wysokim stypendiom dla najlepszych. W następstwie prac podjętych przez rząd Lionela Jospina pod koniec lat 90. państwo prowadziło stabilną politykę sprzyjania napływowi studentów zagranicznych. Polegała na takich działaniach jak: złagodzenie kryteriów wydawania zezwoleń na pobyt, poprawa i uproszczenie procedur administracyj-

³⁹ *Proposition de loi relative à l'attractivité universitaire de la France* nr 348, Enregistré à la Présidence du Sénat le 12 février 2013, Sénat, Session ordinaire de 2012–2013, <http://www.senat.fr/leg/pp12-348.pdf> (dostęp 12.05.2013).

⁴⁰ *Ibidem*, s. 3.

nych związanych z wjazdem i pobytem we Francji oraz powołanie jednostki Campus France, która miała za zadanie promować zagranicą francuski proces kształcenia, ułatwiać selekcję studentów obcokrajowców i zarządzać ich przyjmowaniem.⁴¹

W zgłoszonym projekcie ustawy grupa senatorów zauważyła, że francuska polityka przyjmowania studentów zagranicznych była nie do końca spójna. Utrudniało to jej odbiór na zewnątrz, a także miało szkodliwy wpływ na atrakcyjność francuskiego systemu szkolnictwa wyższego, wyznaczaną zarówno przez jakość programów nauczania i badań, jak i warunki życia (mieszkanie, procedury administracyjne, stypendia, opieka zdrowotna). Mimo korzystnych zmian w zakresie rozwoju wymiany intelektualnej i wzrostu liczby przyjmowanych studentów zagranicznych (około 230 tys. w roku akademickim 2010/2011, co oznacza wzrost o prawie 40% w ciągu dziesięciu lat), Francja wciąż pozostaje państwem opóźnionym w porównaniu z bezpośrednimi konkurentami w tym zakresie. Spadła na 4. pozycję w światowym rankingu państw przyjmujących studentów zagranicznych, ustępując miejsca Australii, która rozluźniła z kolei kryteria przyznawania wiz studenckich. To opóźnienie Heksagonu można tłumaczyć jego wahaniem się między chęcią przyjmowania najlepszych obcokrajowców a obsesją związaną z ryzykiem imigracji. Do tego dochodzi kolejna sprzeczność: z jednej strony chęć natychmiastowego wykorzystania kompetencji najlepszych studentów zagranicznych do zwiększenia francuskich wpływów, a z drugiej strony potrzeba gwarancji, że dany obcokrajowiec zamierza wrócić do swojego państwa pochodzenia z chwilą zakończenia edukacji we Francji.

Ta chaotyczna polityka Heksagonu wynika z okólnika z 31 maja 2011 r. (znanego jak okólnik „Guéant-Bertrand”), który w dużym stopniu zniszczył wizerunek Francji zagranicą, odwracając uwagę wielu świetnych studentów, zwłaszcza frankofońskich, w stronę innych państw. Uchylenie tego okólnika i jego zastąpienie 31 maja 2012 r. nowymi przepisami pozwoliło odbudować wizerunek państwa w oczach studentów i badaczy międzynarodowych. Wciąż jednak pozostaje wiele do zrobienia w tym zakresie, tym bardziej że obcokrajowcy studiujący we Francji stają się potem jej najlepszymi „ambasadorami”. Odsyłanie cudzoziemców do ich państwa pochodzenia zaraz

⁴¹ Ibidem.

po zakończeniu kształcenia nie leży w interesie ani tego kraju, ani Heksagonu. Najwcześniej po zdobyciu pierwszego doświadczenia zawodowego absolwenci zagraniczni mogą w kraju pochodzenia lub w innych państwach czerpać korzyści z umiejętności nabytych we Francji i przyczynić się do jej promocji.⁴²

* * *

W XXI w. oddziaływanie intelektualne i kulturowe pozostaje ważnym czynnikiem w budowaniu *soft power* każdego państwa. W związku z tym Heksagon powinien jak najsilniej dążyć do przyciągania uwagi młodych i zdolnych obcokrajowców zainteresowanych edukacją i szkoleniem się w ramach francuskiego systemu oraz pracą w sektorach ważnych dla rozwoju społecznego-gospodarczego Francji. W ten sposób państwo popularyzuje swoją kulturę, język i system wartości, a poza tym korzysta z potencjału kształcących się i pracujących cudzoziemców, którzy mogą mieć duży wkład w naukę, badania i rozwój gospodarki.

Dla międzynarodowej pozycji Francji ważna jest również atrakcyjność jej systemu edukacji w skali regionu i świata oraz jego jak najwyższa ocena zarówno w rankingach międzynarodowych (np. dotyczących szkolnictwa wyższego), jak i w opinii kształcących się w jego ramach obcokrajowców. Cudzoziemcy, którzy pewien etap edukacji odbyli we Francji, mogą stać się w przyszłości jej ambasadorami w państwach pochodzenia lub w innych miejscach czasowego pobytu i pracy na świecie.

Ponadto należy pamiętać, że pozycja Francji i jej prestiż wpływają na pozycję całej Unii Europejskiej i jej percepcję w środowisku międzynarodowym, a także mają znaczenie dla państw trzecich, współpracujących z tym ugrupowaniem regionalnym. We współczesnych stosunkach międzynarodowych Francja jest wciąż postrzegana jako mocarstwo regionalne o globalnych ambicjach i interesach. Ponadto, wraz z Niemcami, od lat nazywana jest „motorem” napędzającym proces integracji europejskiej. W tym kontekście wystarczy przywołać okoliczności podjęcia bliższej współpracy między państwami Europy Zachodniej w latach 50. XX w., początkowo w obszarze węgla i stali.

⁴² Ibidem, s. 4–5.

Z punktu widzenia UE, która nieustannie dąży do wewnętrznego wzmocnienia i ugruntowania swojej pozycji międzynarodowej, jako jednego z najważniejszych podmiotów w układzie stosunków międzynarodowych, istotne jest dalsze pogłębianie współpracy między jej państwami członkowskimi, w tym w zakresie edukacji, zwłaszcza na szczeblu szkolnictwa wyższego. Służy temu także program wymiany studentów Erasmus, w którego realizację Heksagon jest bardzo zaangażowany. Inną kwestią jest konieczność podkreślania i promowania zarówno różnorodności kulturowej i językowej UE, jak i potencjału tkwiącego w zróżnicowanych europejskich krajowych systemach edukacji. Ma to sprzyjać czerpaniu z europejskich doświadczeń i rozwiązań przez państwa trzecie.

W końcu w porównaniach międzynarodowych w zakresie szkolnictwa wyższego UE jest najsilniej reprezentowana przez uczelnie brytyjskie i niemieckie. W tym kontekście można mówić o niższym potencjale i mniejszej konkurencyjności w skali globalnej francuskich uczelni wyższych, o niewłaściwej francuskiej polityce promowania krajowego szkolnictwa wyższego na szczeblu międzynarodowym, a także o niedopasowaniu kryteriów stosowanych w rankingach międzynarodowych do realiów ogólnoeuropejskich i wpisywaniu się ich w większym stopniu w logikę anglosaską.

Abstract

The French System of Education in an International Perspective – a Case Study of Higher Education

In the 21st century, the education system is evaluated not only on the national or regional level, but also internationally. Globalisation is progressing in all areas of life, including the area of education, research and development, resulting in an increasing interdependence between countries around the world. These processes also apply to France. First, this country has more and more foreigners who are regularly involved in the national education system. In addition, France is actively involved in the process of European integration.

This stimulates the movement of people between the Member States of the European Union and increases the need for absorption by the education system of successive generations of children and young people, often non-French speakers. Finally, France seeks to promote its culture and language, and one of the most effective tools in this regard is to educate foreigners, especially foreign students. Those who return to their countries of origin may become ambassadors of French values and culture. In a world that integrates regionally and globally, competitiveness and international attractiveness are key categories for each country that wants to 'stand out' in the system of international relations. As a result, the international comparisons and rankings in the field of higher education are becoming increasingly important.

This paper refers to the part of the formal process of education in France under the current education system that includes French citizens, foreigners residing in France and persons temporarily studying in that country. The research effort focuses on the analysis and evaluation of selected aspects of the internationalisation of the French higher education system, as well as on its attractiveness and competitiveness on a global scale